

Zij hadden, toen zij bij de *Abwehr* in dienst traden, onder ede moeten verklaren dat zij ten eeuwigden dage zouden zwijgen over de operaties die zij gingen uitvoeren. Een deel hunner nam die eed niet zo zwaar op, anderen vonden dat de *Abwehr* het er niet naar gemaakt had dat men er zich aan hield, en het gevolg was dat uit Nederland gekomen vrijwilligers in München vrij spoedig te horen kregen wat door de mannen van 'Sport en Spel' verricht was. Verscheidenen van die vrijwilligers waren daar diep verontwaardigd over, onder hen de a.s. zwager van Rost van Tonningen, de jeugdige W. J. Heubel. Begin juli schreef hij tijdens een kort bezoek in Den Haag een rapport over deze zaak. 'Ik heb hiervan veel werk gemaakt', berichtte hij in september aan een vriend, 'ben er ook voor bij Mussert geweest.'¹

Wij nemen aan dat Mussert, die zich in het publiek fel was gaan verzetten tegen de alom circulerende verhalen dat NSB'ers tijdens de Duitse inval als Vijfde Colonnisten opgetreden waren, zich bewust was dat de mededelingen van Heubel politiek dynamiet vormden: wat de mannen van 'Sport en Spel' verricht hadden, beschouwde ook Mussert als landverraad *in optima forma*, maar het belang van de NSB èn het Duitse belang vergden, zo zag hij het, dat over de zaak niet gerept werd. Wèl wilde hij precies weten wat geschied was. Vermoedelijk gaf hij Heubel opdracht, nadere gegevens te verzamelen. Heubel liet althans drie ex-leden van 'Sport en Spel' een verklaring opstellen en ondertekenen. Die verklaring overhandigde hij aan de districtsleider van Herdtmanns Bond in Berlijn, Jan Visser, die nog van niets wist; Visser reisde medio augustus met die verklaring naar Utrecht en legde het stuk aan Mussert voor, daarbij de vraag stellend of landverraders als Herdtmann en Köhler in de NSB gehandhaafd konden blijven. 'Er zijn dingen gebeurd', zei Mussert, 'daar lusten de honden geen brood van, maar ik zet ze de NSB wel uit.'² Dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan: er mocht geen schandaal komen en bovendien had Mussert over de formeel nog steeds zelfstandige Bond van Nationaal-Socialistische Nederlanders in Duitsland niets te zeggen.

Begin september vernam Visser van Herdtmann dat Köhler als 'inspecteur van de WA in Duitsland' in Berlijn een toespraak zou komen houden. Visser die met Köhler niets te maken wilde hebben, trachtte dat te voorkomen maar Herdtmann hield voet bij stuk. De gevolgen waren katastrofaal, want Köhler, een opschepperige domoor, legde op 15 september aan een

¹ Brief, 25 sept. 1940, van W. J. Heubel aan H. S. (Doc I-1539, a-2). ² BG-Amsterdam: p.v. terechtzitting inz. J. Herdtmann (10 juni 1948), p. 9 (getuige J. Visser) (Doc I-673, b-3).